
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§. 1.

Γενικός δρος τῆς Ἱστορίας.

Ο Γάλλος φιλόσοφος Βονάλδος ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐρμώμενος ἁρμονίας καὶ ἑμοιότητος, αἵτινες παρατηροῦνται μεταξὺ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κόσμου, ἐζήτησε δρισμὸν τινα ἐκφράζοντα συγχρόνως καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν κόσμον. « Si dans les sciences physiques, εἶλεγεν, on cherche à simplifier l'étude de la nature par la découverte de lois de plus en plus générales qui puissent expliquer un plus grand nombre de faits particuliers; si c'est avec raison que l'on croirait avoir atteint le dernier terme des progrès de ces sciences, en ramenant à une seule loi, à un seul principe tous les phénomènes qu'elles présentent, pourrait-on ne pas reconnaître un grand principe de la science morale ou sociale, et un progrès réel des connaissances philosophiques dans une définition qui s'appliquant avec la même justesse à toutes les natures, expliquât à la fois l'homme, la société, l'univers? . . . L'homme, a dit d'Alembert, pour qui saurait l'embrasser d'un seul point de vue, ne serait qu'un fait unique et une grande vérité. (1) »

(1) De Bonald, Recherches philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales. Paris 1818. T. I. p. 312.

Ὁ ἀπλοῦς ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξηγῶν ἕρισμός ἐῦτος, τὸν ὅποιον προησθάνετο ὁ μέγας νοῦς τοῦ Γάλλου φιλοσόφου, μᾶς φαίνεται νὰ ᾔηται ὁ ἐξῆς ἡ ἐνότῃς ἐν τῇ ποικιλίᾳ (l'unité dans la variété).

Καὶ τῶντι, τὸ κάλλος τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἓν ἐν τῷ ποικίλῳ (1); Ἡ δὲ νομοθεσία δὲν εἶναι τότε μένον ἐντελής, ὅταν δι' ὀλίγων διατάξεων προβλέπει καὶ προδικάζει ὅλας τὰς ἐνδεχομένας περιπτώσεις; Ὡσαύτως δὲ ἡ ἐπιστήμη, ὅταν διὰ μιᾶς ἀρχῆς ἐξηγεῖ ὅλα τὰ φαινόμενα; Ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν εἶναι ἡ ἐντελεστάτη τῶν θρησκειῶν, διότι δι' ἐνὸς νόμου νόμου ἐνόησε καὶ ἀδελφοποιεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης; Ὁ δὲ κόσμος, ἡ κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐπίσης ἐνότῃς ἐν ποικιλίᾳ; ὁ Θεὸς αὐτὸς δὲν εἶναι μονὰς ἐνταυτῷ καὶ τριάς;

Ὁ ὅρος λοιπὸν ἐῦτος εἶναι ὁ ἄξων τοῦ παντός, εἶναι ἡ γονιμωτάτη ἀλήθεια τὴν ὁποίαν δύναται ἀνθρώπινος νοῦς νὰ συλλάβῃ· καθότι ἡ ἐνότῃς ἐν τῇ ποικιλίᾳ εἶναι τὸ κάλλος, εἶναι ὁ νόμος, εἶναι ἡ θρησκεία, εἶναι ἡ ἐπιστήμη, εἶναι ὁ κόσμος, εἶναι ἡ κοινωνία, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ὁ Θεός.

Ποίαν ἄπειρον ἄρα ἐπόψεων σειρὰν δὲν ἀναπτύσσει ὁ μοναδικὸς αὐτὸς ὅρος! ποίαν θεῖαν ἁρμονίαν δὲν ἐγείρει εἰς τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν! Παντοῦ ὁ Θεὸς ἔθεσε τὴν σφραγιδα αὐτοῦ, τὴν ἐνότητα εἰς τὴν ποικιλίαν. Ὅσάκις δὲ φανῇ ἄνθρωπος ὑποτάσσων τὴν ποικιλίαν τῶν φαινομένων ἢ τῶν γεγονότων εἰς τὴν ἐνότητα τῆς μεγαλονοίας του, πρέπει νὰ ταπεινωθῶμεν ἐνώπιόν του καὶ νὰ λατρεύσωμεν ἐν αὐτῷ τὸν ἀπέστολον τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐνότῃς εἰς τὴν ποικιλίαν εἶναι ἐπομένως ἡ τελειότης.

(1) « Les deux caractères du beau, les deux éléments qui constituent cette notion, sont la variété et l'unité. » F. Ancillon, Nouveaux mélanges. Paris 1817. T. 2. p. 308.

Ἡ ἐνότης εἰς τὴν ποικιλίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ κατ' ἐξοχὴν τελειότης, εἶναι ἡ Ἁγία Τριάς.

Ἡ ἱστορία εἶναι ὁ τρόπος δι' οὗ ἕκαστον πλάσμα φθάνει εἰς τὴν τελειότητά του.

Πᾶσα ἱστορία διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους ἢ ἡλικίας· καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡλικίαν ἐπικρατεῖ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐνότητος, κατὰ τὴν δευτέραν τὸ στοιχεῖον τῆς ποικιλίας· κατὰ τὴν τρίτην τέλος συμβιβάζεται ἡ ἐνότης μετὰ τὴν ποικιλίαν· ὅθεν ὁ γενικὸς τύπος τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ ἑξῆς.

α. Ἐνότης.

β. Ποικιλία.

γ. Ἐνότης ἐν ποικιλίᾳ.

Πρέπει νὰ διακρίνωμεν δύο εἰδῶν τελειότητα, φυσικὴν καὶ ἠθικὴν· ἐπομένως δὲ δύο εἰδῶν ἱστορίας· ὁ τύπος οὗτος τῆς ἱστορίας, εἰάν ᾗται ἀληθής, πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται εἰς ἀμρότερα τὰ εἶδη ταῦτα.

Α. Φυσικὴ Ἱστορία.

Τὸ μέγα κράτος τῆς φύσεως διαιρούμενον εἰς τρία, τὰ ὀρυκτὰ, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρω βαθμίβας τῆς ἐνότητος, τῆς ποικιλίας, τῆς ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἐνότητος :

Ἡ ζωὴ ἐξ ἀρχῆς μὲν εἶναι τεθαμμένη εἰς τὸ ὀρυκτὸν εἰς ἑαυτὴν κεκλεισμένη, ὡς ἄνθρωπος μελετῶν πρὸ τοῦ ἐνεργήσῃ, μόλις δίδει σημεῖον τῆς ὑπάρξεώς της· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἢ μελέτη αὐτῆς ἀποπερατοῦται ὁ Θεὸς τὴν διέταξε νὰ ἐνεργῇ. Ὁρμᾶ με νέου ποιητοῦ ζωηρότητα· μετὰ τῆς γοητευτικῆς αὐτῆς ῥάβδου ἐγγίζουσα τὴν γῆν, ἐγείρει τὰς ἀπείρους τῶν φυτῶν αἰσθητικότητας. Εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην τῆς φύσεως, τὸ ὠρελίμον εἶναι δευτερεύων σκοπός· τὸ εὐμορφον ἔχει τὰ ἰσχυρότερα κατ' αὐτῇ ἐκαιώματα. Τὰ πλάσματα αὐτῆς, κόσμημα τῶν ὀρέων καὶ τῶν κοιλιάων, ψάλλουσιν τὸ κάλλος καὶ τὸν ἔρωτα.

Τὴν ἡλικίαν τῆς φαντασίας διαδέχεται ἡ ἡλικία τοῦ λόγου. Ἡ φύσις συναθροίζει τὰς δυνάμεις τῆς ὑπὸ πέντε αἰσθήσεις, καὶ τίθεται ἐν τῷ μέσῳ τῶν πέντε αὐτῆς φυλάκων. Τοιοῦτο-τρόπως ὁ ποιητῆς, ἐμβαίνων εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, ὑποδει-ται τὸν κέθοντον καὶ διαίρει εἰς πέντε πράξεις τὰ ποιήματά του. Τότε ἡ ποικιλία ὑποτάσσεται εἰς τὴν σημαίαν τῆς ἐ-νότητος, καὶ ὁ Θεὸς βλέπων ὅτι ἡ περαιτέρω τελειοποιήσις τῆς φύσεως ἤθελεν ὑπερέβῃ τοὺς σκοποὺς του, φωνάζει εἰς αὐτὴν *σὺ ἦ θεὸς*.

Τὰ ἔρυκα ἐπομένως ἀποτελοῦν τὴν μελέτην τῆς φύσεως, τὴν ἐνότητα· τὰ δὲ φυτὰ τὴν λυρικήν αὐτῆς, τὴν ποικιλίαν· τὰ δὲ ζῶα τὴν δραματικὴν αὐτῆς, τὴν ἐν ποικιλίᾳ ἐνότητα.

Β'. Ἠθικὴ Ἱστορία.

Κύριος σκοπὸς τοῦ παρόντος συγγράμματος εἶναι ἡ ἀπό-δειξις, ὅτι ὁ προεκτεθεὶς γενικὸς τύπος τῆς ἱστορίας πραγμα-τοποιεῖται καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἱστορίαν.

§. 2.

Ὁ λαὸς καὶ ἡ ἀτομικότης.

Πρὶν ἐκτυλίξωμεν τὸν μέγαν ἴστυν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, καὶ ἀναζητήσωμεν ἐν αὐτῇ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἀνωτέρω ὄρου, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐρευνήσωμεν πῶς εἶναι τῆς ἀνθρωπό-τητος τὰ στοιχεῖα τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τοῦ ὄρου τούτου τοὺς παράγοντας, τὴν ἐνότητα δηλαδὴ καὶ τὴν ποικιλίαν.

Δύο μεγάλα στοιχεῖα συναποτελοῦν τὴν ἀνθρωπότητα, ὁ λαὸς καὶ τὸ ἄτομον. Ἄς ἀναλύσωμεν τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τὴν ὁποίαν ἕκαστον ἔχει ἐπὶ τῆς κοινωνίας.

Α'. Ὁ λαός.

Τὸ ἄτομον ἐνδέχεται νὰ παραγνωρίσῃ τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς φύσεως ἢ ν' ἀντισταθῇ εἰς αὐτούς· τὰ πλήθη ὁμῶς,

καίτοι ἀτόμων ἀυροίσματα, ὑπακούουν κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς νόμους τούτους καὶ τοὺς ἀντιπροσωπεύουν, καθὼς τὸ ρευστὸν λαμβάνει τὴν μορφήν τοῦ περιέχοντος αὐτὸ ἀγγείου.

Ἐμπορὸς τις πλευτήτας εἰς τὴν ἀλλοδαπήν κατ' ἐξῆς διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν φίλην πατρίδα του· ἀποκαμῶν ἔτι καθ' ὁδὸν ἠσυχάζει εἰς ἔρημον καὶ ἀπομεμακρυσμένην κοίτην. Ἡ φήμη ἐν τσοῦτῳ διεσάλπισε παντοῦ τὰ πλούτη τὰ ὅπως μεθ' ἑαυτοῦ φέρεται. Ἐὰν ἀπὸ τὸν ἔρημον ἐκεῖνον τόπον ὁρατῆ ὤπλισμένος τις ἄνθρωπος, εἶναι πιθανὸν ἢ ὄχι ὅτι θέλει ληστεύσει τὸν κοιμώμενον ἔμπορον; Τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἡ ἀπάντησις κρέμαται ἀπὸ τὴν γνώμην τὴν ὁποίαν συνέλαβέ τις περὶ τῆς ἀγαθότητος ἢ τῆς κακίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν προηγουμένην γνῶσιν τῶν ἰδιωμάτων καὶ τῶν περιστάσεων τοῦ ἐνόπλου διαβάτου. Ἐπὶ ὑποθέσει ὁμως ὅτι ἀντὶ ἐνὸς εἶναι δύο οἱ διαβαίνοντες, αὐξάνει ἀνεπαίσθητως ἢ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἔμπορου πιθανότης. Ἄς ὑποθέσωμεν πάλιν τρεῖς, πέντε, δέκα, ἑκατὸν τοὺς διαβαίνοντας· καθ' ὅσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, πολλαπλασιάζονται αἱ ὑπὲρ τοῦ ἔμπορου πιθανότητες, ἕως οὔ, αὐξάνοντος τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν εἰς τρέπον ὥστε νὰ σχηματίσῃ κοινωνίαν, λαδὸν ὀλόκληρον γρηγοροῦντα πλησίον τοῦ κοιμώμενου πολίτου, αἱ περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ τε καὶ τῆς περιουσίας του πιθανότητες θέλουν μετατραπῆ εἰς ἀκράδαντον βεβαιότητα. Οὕτω λοιπὸν ἐφαρμόζοντες τὸν νόμον τοῦτον τῆς πιθανότητος εἰς ὅλα τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα, πειθόμεθα ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ἀναγνώρισις καὶ παραδοχὴ αὐτῶν παρὰ τῷ λαῷ (1). Ἔως καὶ αὐτοὶ οἱ κλέπται καὶ οἱ λησταί:

(1) Οἱ Πλαταιεῖς πολιορκούμενοι α κλίμακας ἐποίησαντο ἵνα ἐκ τείχεος τῶν πολεμίων· ξυνεμετρήσαντο δὲ ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν πολεμίων ἐπιτυχέως πρὸς σφᾶς οὐκ ἐξαληλιμμένον τὸ τεῖχος αὐτῶν· ἠριθμοῦσαν δὲ ἐπολιτείας· λοιπὸν ἅμα τὰς ἐπιβολὰς καὶ ἑμελον· οὐκ ἐπὶ τῶν ἐπιβολῶν ἀμαρτήσεσθαι, οἱ δὲ πλείονες τεύξεσθαι· οὐκ ἐπὶ τῶν ἐπιβολῶν θοῦς λογισμοῦ, ἀλλῶς τε καὶ πολλαῖς ἐπιβολαῖς ἐπιτυχέως. » Θουκυδ. βιβλ. γ'. κεφ. 20.

πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν συνηγμένοι ἀναγκάζονται νὰ ἐξασκῶν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν.

Ὁ λαὸς ἐπομένως εἶναι ἡ μεγάλη κιβωτὸς τῶν περὶ χρηστοῦ καὶ δικαίου ἰδεῶν ἢ φωνῆ αὐτοῦ εἶναι φωνὴ Κυρίου. Ὁ ἄνθρωπος, ἐξόριστος εἰς τὴν γῆν, ζητεῖ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ κόσμου ἐρημίαν τὴν θέλησιν τοῦ Πλάστου, τὴν ὅποιαν εὐρίσκει ἀκρωμένως τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι συναθροίζονται, φαίνεται ὅτι ἡ παράτριψις αὐτῶν ἐγείρει τὸν ηλεκτρικὸν σπινθῆρα, τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ. Παρατηρήθη πολλάκις, ὅτι αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἵτινες, κεχωρισμένοι καὶ κατὰ μόνας ἕκαστος, ἤθελον παραέῃ τῆς ἰθιῆς τὰς ἐντολάς, συναθροισθέντες ἐνηγκαλίσθησαν μὲ τόσον ζῆλον τὰ τῆς δικαιοσύνης, ὥστε ἐθυσίασαν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν νομιζομένην αὐτῶν ὠφέλειαν (1).

Ἄν δὲ ἡ ἱστορία ἀντιτάξῃ ἀδικίας τινὰς εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον, ἃς εἴπωμεν παρρησία ὁ λαὸς δὲν ἔπραξεν αὐτάς. Καθότι δὲν εἶναι πάντοτε λαὸς ὁ τοῦ λαοῦ ἀναλαμβάνων τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔνδυμα, καθὼς δύναται νὰ πεισθῇ ὅστις μὲ καλὴν πίστην καὶ ἀμεροληψίαν ἐξετάσει τὰς σελίδας ταύτας τῆς ἱστορίας.

« Les peuples n'ont jamais tort, λέγει ἡ κυρία Στάελ: les hommes ne sont méchants qu'un à un (2).

Ὅθεν ἔπεται ὅτι ἡ δημοσιότης τῶν δικαστηρίων δὲν ὠφε-

(1) Τίς δὲν ἐνθυμεῖται ἐνταῦθα τὴν περίφημον ἀπαντήσιν τῆν δεθεῖσαν ἀπὸ τοῦς Ἀθηναίους εἰς τὸν Ἀριστείδην εἰπόντα ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Θερμοστοκλέους ἦτο μὲν ἐπωφελὴς, ὄχι δὲ καὶ δικαία;

(2) Considérations sur la révolution Française, Paris 1818. T. 2. p. 410. Ὁρα καὶ Machiavelli, Discorsi di Tito Livio, lib. 1. cap. 58. lib. 3. cap. 34. Sismondi, Hist. des republ. Ital. ch. XIII. Montesquieu Esprit des lois II, 2. V. 2. XXV, 2. — « Robespierre fit un long discours où il soutint que le peuple était impeccable, qu'il ne pourrait jamais avoir tort. » Thiers, Hist. T. 4. p. 49.

λεῖ κατὰ τοῦτο μόνον ὅτι ἐμπνέει φόβον εἰς τοὺς κακοὺς δικαστὰς, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἰσχυρότερον ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐγειρομένην εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἰδέαν τοῦ χρηστοῦ καὶ τοῦ καλοῦ· διότι τὰ αἰγρὰ πάθη, τὰ τέσσα εὐγλωττα ὅταν λαλοῦν πρὸς μεμονωμένον ἄτομον, στεροῦνται καὶ λόγου καὶ δυνάμεως, ὅταν εὐρίσκωνται ἐνώπιον τοῦ ἐκείτης γῆς διερμηγέως τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ (1).

Ὅθεν εἰς τὰ τε ἐπιστημονικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ συστήματα, ἃ τομικότης εἶναι συνώνυμον πλάνης, πλῆθος δὲ σημαίνει κανόνα καὶ ἀλήθειαν (2) Ὅσω μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος προβαίνει ἀπὸ τὸ ἄτομον πρὸς τὰ πλήθη, τόσο μᾶλλον τὸ ὠφέλιμον συνταυτίζεται μὲ τὸ δίκαιον· ἐπίσης δὲ ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ἀπὸ ἐκφρασιν τοῦ συμφέροντος γίνεται ἐκφρασις τοῦ δικαίου, θέλησις οὕσα τοῦ λαοῦ (3).

Ἡ θεωρία αὕτη μᾶς παρέχει νέαν ἀρρητὴν νὰ θαυμάσωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ἣτις τὰ ἄτομα ὡς ἐνδύμενα νὰ περπατήσωσιν ἀπὸ τὴν εὐθείαν ἑδὸν, ὑπέταξεν εἰς τοὺς πολιτικὰς νόμους ὠπλισμένους μὲ τῆς ἐξουσίας τὸ κύρος· τὰ ἔθνη εἰς ἐναντίας ἀπὸ ἐμφυτὸν τινι δυνάμει χειραγωγούμενα ἀφῆκεν ἐλεύθερα καὶ ανεξάρτητα εἰς τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις.

Ἡ γνῶσις ὅμως τῆς δικαιοσύνης δὲν εἶναι εἰμὴ μικρὸν κλάσμα τῆς σοφίας τῶν λαῶν. Ὁ φιλόσοφος ὅστις μελετᾷ τὰς γλώσσας, τοὺς νόμους, τὰς ὀρθοκείας, τὰς παροιμίας αὐτῶν ἀπαντᾷ ὑψηλοτάτας ἀληθείας πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἀνα-

(1) Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῶν τυράννων διαίρει καὶ βασιλευε. — Ἄνευ τῆς θεωρίας ταύτης δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ ὁ λόγος εἰς ὃν ἡ θέλησις τῆς κλειονοφίας πρέπει νὰ ᾖται υποχρεωτικὴ ὡς πρὸς τὴν μειονοφίαν.

(2) De singulari non datur scientia.

(3) « Ce que le peuple voit et entend n'est que ce que Dieu voit, et entend. Ce que le peuple juge digne de récompense et de punition, est ce que Dieu veut punir et récompenser. Il y a une communication intime entre le ciel et le peuple. » Le Chou-King εἰς τὸ Λίβρον, sacris de l'Orient par Pauthier. Paris, 1840. p. 56.

καλυφθείσας, τὰς ὁποίας προχθὲς μόνον ἐφεῦρεν ἡ ἀτομικὴ μεγαλουργία. Αἱ παροιμίαι αὐτῶν, ἔκφρασις τῆς πείρας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, περιέχουν ἐν τῇ συντομίᾳ των ὅλα τὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων· τὰ νομοθετικὰ αὐτῶν συστήματα φανερόνουν τοιαύτην βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας, πνέουν τοιαύτην μεταξὺ τῶν μερῶν αὐτῶν ἁρμονίαν, οἷαν δὲν ἐφαντάσθησαν ποτὲ τὰ νομοθετικὰ τοῦ ἀτόμου συστήματα (1)· αἱ δὲ ὑψηλοτέραι τῶν εἶναι ἡ παρακαταθήκη τῶν ὑψηλοτέρων ἰδεῶν ὅσας ὁ ἄνθρωπος συνέλαβε περὶ τῆς οὐσίας του καὶ τοῦ προορισμοῦ του· τέλος ὁ θαυμάσιος τῆς γλώσσης μηχανισμὸς ἀποδεικνύει διηνεκῆ καὶ βαθεῖαν ἀνάλυσιν τῶν φαινομένων τοῦ ἡθικοῦ κόσμου (2).

Β'. Τὸ ἄτομον.

Ἄλλὰ μόνον τὸ στοιχεῖον τοῦ λαοῦ δὲν ἐπήρκει εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Θεοῦ· εἰς τοῦτο περιωρισμένη ἡ ἀνθρωπότης, ἤθελε στερηθῆ τὴν ποικιλίαν, τὴν ἐλευθερίαν, δὲν ἤθελε φέρει ἐν αὐτῇ τὸν τύπον τῆς τελειότητος, τὴν σφραγίδα τοῦ πλάστου της. Διὰ τοῦτο πλησίον τοῦ λαοῦ ἔθεσεν ὁ Θεὸς τὸ ἄτομον, πλησίον τῆς ἐνότητος τὴν ποικιλίαν, πλησίον τῆς ἀνάγκης τὴν ἐλευθερίαν.

Καθὼς εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἀποπλέοντος ναύτου γίνονται

(1) Ὅρα εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Blackstone περὶ τῶν ποινικῶν νόμων τῆς Ἀγγλίας, τὸν ἔπαινον τῆς Σαξονικῆς νομοθεσίας. Ἀπὸ τὰς νομοθεσίας τῶν λεγομένων βαρβάρων πηγάζει τὸ σύστημα τῶν ἐνόρκων, καὶ κατὰ τὸν Montesquieu τὸ θαυμάσιον Ἀγγλικὸν σύνταγμα. « Ce profond penseur, (écrit le Tracy, Commentaire à l'esprit des lois. Paris 1819, σ. 81) a souvent le tort, comme Tacite, de beaucoup trop respecter les peuples barbares et leurs institutions. » Φαίνεται ὅτι ὁ Τάκιτος καὶ ὁ Montesquieu ἔβλεπον ὄλιγον μακρύτερα ἀπὸ τὸν κύριον Tracy.

(2) « Les inductions tirées du langage usuel, expression des idées universelles et par cela même de la nature des êtres, sont, en morale, la plus solide de toutes les bases de raisonnement. » De Bonald, ἄν. σ. 401.

βαθμηδὸν ἄφαντα τὰ δένδρα, αἱ οἰκίαι, οἱ λόφοι, καὶ ἐπιτέλους δὲ φαίνονται ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος παρὰ τὰ ὑψηλότερα ὄρη, τοιούτουτρόπως ἀπὸ τὴν τύρβην τῶν ἀπείρων ἀτόμων ἧτις μᾶς περικυκλόνει, καὶ τῶν ὁποίων ἕκαστον θεωρεῖ ἑαυτὸν ὡς κέντρον τοῦ κόσμου, ὀλίγα μόνον θέλουν διατηρήσει τὴν ἀτομικότητά των ἐνώπιον τῶν αἰώνων, ὀλίγα μόνον δὲ θέλουν δύσει ποτέ, ὡς ὁ πολιχὸς ἀσπὴρ, εἰς τὰ ὄμματα τοῦ πλείοντος τὴν μεγάλην θάλασσαν τῆς ἱστορίας. Ὅταν ἐπομένως λαλοῦμεν περὶ ἀτόμων, δὲν ἐννοοῦμεν τὰ ὄντα ἐκεῖνα χωρὶς ὄνομα καὶ χωρὶς μέλλον, τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία συμπεριλαμβάνει ἐντὸς ἐνὸς ξηροῦ ἀριθμοῦ λέγουσα εἰς τὴν δεῖνα μάχην ἐφονεύθησαν 40000· *de minimis non curat praetor*· ἀλλ' ἐννοοῦμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο κατ' ἐξοχὴν τοὺς μεγάλους ἄνδρας, οἵτινες ὑψοῦντες τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀνθρωπότητος, φέρουν εἰς τὸ μέτωπόν των τὴν ἀνεξάλειπτον σφραγιδα τῆς ὑπερφυίας των, καὶ σημειοῦν τὴν ἔναρξιν, τὴν ἀκμὴν ἢ τὸ τέλος τῶν μεγάλων τῆς ἱστορίας περιόδων.

Οἱ μεγαλοφυεῖς οὔτοι ἄνδρες ἀναφαίνονται ποτε πιστοὶ εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἀπαστολὴν, συντρέχοντες ἐλευθέρως εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν γεγονότων ὅσα κατ' ἀνάγκην λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Καθότι πᾶσα ἀλήθεια πρέπει ἀναγκαίως νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῷ χρόνῳ· καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ἱστορία εἶναι σειρά ἀναγκαίων γεγονότων. Ἄν ὅμως ἀναγκαία ἦναι ἡ πρᾶξις, ἀναγκαῖος δὲν εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξὺ πράξεως καὶ πράττοντος.

Ἡ Ἀμερικὴ ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην ν' ἀνακαλυφθῇ· ἀλλ' ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἠδύνατο νὰ γίνῃ δι' ἄλλου παρὰ τοῦ Κολόμβου.

Οἱ ἄνδρες ἐπομένως οἵτινες ἔρχονται διὰ τῆς ὑπερφυίας των νὰ πραγματοποιήσουν τὰς εὐχὰς τῶν λαῶν ἧτοι τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ κρίκος μεταξὺ τῆς ἀτομικότητος καὶ τοῦ πλήθους, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάγκης, τῆς ἐνδότητος καὶ τῆς ποικιλίας· ἕκαστος αὐτῶν δύναται προσφυῶς νὰ δρισθῇ ἐποχῇ, λαὸς ἐν ἀτόμῳ.

Ἡελλάνεις δμως συναισθανόμενοι τὴν ὑπεράνθρωπον δύνάμει των, καταγρῶνται αὐτῆς· μεθυόμενοι ἀπὸ τὸν θεῖον σπινθηρα ὅστις φλέγει τοὺς νόμας αὐτῶν, ἀντὶ νὰ ἐκτελέσουν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἐπιχειροῦν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸν ἴδιον αὐτῶν νόμον, νὰ πλάσουν ἐκ νέου τὸν κόσμον κατ' εἰκόνα αὐτῶν.

Ἐνίοτε δὲ σπάνιοι τινες ἄνθρωποι συνάπτουν ἐν ἑαυτοῖς καὶ τὰς δύο ταύτας ἐμράσεις τῆς ὑπερφυίας· ὁ νοῦς αὐτῶν συμπεριλαμβάνει ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἄδην. Οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀναγγεῖλαντες ἀλήθειάν τινὰ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὑπερηφανεύονται ἕνεκα τῆς ἐπιτυχίας των· νομίζουσιν ὅτι ἡ θεία δύναμις, ἣτις συνεμάχει μὲ αὐτοὺς ἐνὸσω ἐνήργουν ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δὲν θέλει τοὺς ἐγκαταλείψει λέγοντας ἔγω εἶμαι ἡ ἀνθρωπότης καὶ ὑπὲρ τοῦ κολοσσαίου τούτου ἔγω ἐνεργοῦντας. ἀκολουθήσαντες μέχρι τινὸς τὸ ρεῦμα τοῦ αἰῶνος, στρέφονται διὰ μιᾶς φρονεῦντες ὅτι τὰ ρεύματα αὐτοῦ θέλουν συνθλασθῆ εἰς τὰ πλατέα αὐτῶν στήθη. Ἄγγελοι πεπτωκότες, ἐνθυμηθῆτε τὴν νῆσον τῆς ἁγίας Ἑλένης!

Ἄλλοι δὲ ἀρχίζουν ἐξ ἐναντίας καταδιώκοντες τὸν λαόν· καὶ μίαν ἡμέραν ἐξαίρνης περιστρέπτει αὐτοὺς φῶς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ περὸντες ἐπὶ τὴν γῆν, ἀκούουσιν φωνὴν λέγουσαν αὐτοῖς· Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί μὲ διώκεις; ἀπὸ τὴν σιγμὴν ταύτην, τὰ ὄμματά των ἀνοίγονται εἰς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, καὶ ὁ καταδιωκτικὸς Σαῦλος γίνεται τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Κυρίου, γίνεται Παῦλος, ἀπόστολος τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἄτομον ὡς ἐκ τῆς ἀτελείας τῆς φύσεώς του ἠδύνατο νὰ παρεκτραπῆ ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδὸν, εἶχεν ἀνάγκην ἑδηγοῦ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κανεὶς τόσοσ μεγάλος ὥστε νὰ γίνῃ διδάσκαλος τῆς μεγαλονοίας, ἔπρεπεν ἄρα νὰ ᾔῃαι ὁ Θεὸς αὐτὸς ὁδηγὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος.

Ἡ θεωρία αὕτη μᾶς παρέχει ἐνταῦθα νέαν ἐποψίν ἀρ' ἧς νὰ θαυμάζωμεν τὸ Εὐαγγέλιον. Λαμβάνουσα αὐτὸ ἀπὸ τὸν

πτωχόν τῷ πνεύματι, τὸ ἀνοίγει ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ μεγαλάνους ἀνθρώπου, καὶ ἰδοὺ, τὸν λέγει, τὸ ὑψηλὸν ἐγχειρίδιόν σου:

Πᾶσα ἀλήθεια ἀπαιτεῖ ἀπόστολον κηρύττοντα αὐτήν. Ἡ ὀρθοκεία, ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὄντος, ἐκπρυχθῆ ἀπὸ τὸν ἴδιον αὐτοργόν της, ἀπὸ τὸν ἐν τῇ καιομένῃ βίῳ ὀνομάσαντα ἐαυτὸν ἐγὼ εἶμι ὁ ὦκ. Καθὼς αἱ ἄλλαι ἀλήθειαι κατὰ τοῦτο εἶναι τοιαῦται καθ' ἕσπον συμφωνούν μετ' τὴν ὀρθοκείαν, οὕτω καὶ οἱ μεγάλοι ἀνδρες κατὰ τοῦτο εἶναι νόμιμοι αὐτῶν ἀπόστολοι καθ' ἕσπον ὁ βίος των εἶναι εἰς ἁρμονίαν μετ' τὸν βίον τοῦ Αὐρωτοῦ. Ἡ ὀρθοκεία εἶναι τὸ πρωτότυπον πάσης ἀληθείας· ἡ ἀποστολὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἶναι πρωτότυπον πάσης ἀποστολῆς.

Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ ἀρμόδιος τόπος διὰ ν' ἀναπτύξωμεν τὰς πολλὰς ἐμοιότητας αἵτινες παρατηροῦνται μετὰ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκεῖνος τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος πρὸς ὃν ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸ θεῖον τῆς μεγαλοφυΐας δῶρον ἀναγνώστη τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ ποιήματός μας, θέλει τὰς αἰσθανθῆ εἶναι εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ τότες μένος δύναται ὅλας νὰ τὰς αἰστανθῆ. Ἄλλ' ὅμως τὸ ἀντικείμενον εἶναι τόσον ὑψηλὸν καὶ θεῖον ὥστε δὲν δυνάμεθα ὁλοσχερῶς νὰ τὸ παρατρέσωμεν.

Πᾶς μεγάλος ἀνὴρ εἶναι ἐντάρκωτος τῆς ἀληθείας. Ὅλαί αἱ ἀλήθειαι εἶναι αἰώναι, ὅλαί κείνται ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα εἰς τὸν νοῦν τοῦ Ἰψίστου· ἐλθόντος δὲ τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, τὰς καταβιβάσει ἐπὶ τῆς γῆς, τὰς ἐνδύει ἀνθρωπίνην σάρκα λέγων αἰετῆς· ἀπέλθετε, καλεμήσατε, θριαμβεύσατε.

Τὸ σκεῦος τῆς ἀληθείας δὲν πρέπει νὰ ᾔηται χρυσοῦν. Ὁ Θεὸς δὲν ζητεῖ συνήθως τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ εἰς τὰς χρυσομένας τῶν μεγάλων τῆς γῆς οἰκίας· στέκεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμπροσθεν τῆς περιφρονημένης καλύβης καὶ ἐκεῖ ἐγγράφει εἰς τὴν βύβλον τῆς ζωῆς τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον οἱ αἰῶνες θέλουσι ἐκπυλαυμάειν. Τὸ βρέφος, τὰ ὁποῖον θέλει

σιέψει ἀθάνατος βίωσις, κοιμάται ὡς ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῶν ἀγύρων.

Εἰς τὰ βιβλία τῶν νόμων καὶ τῶν προφητῶν ἐπρομηνύετο συμβολικῶς ἡ ἔλευσις τοῦ Λυτρωτοῦ. Ὁ Χριστὸς ἦλθε καὶ εἶπεν· ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος, ἐγὼ εἶμαι ὁ Μεσσίας. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς μεγάλους ἀνδρας· λαμβάνουν παρημελημένην τινὰ βίβαν ὑπνώτουςαν εἰς τὰ βιβλία, τὴν γονιμοποιῶν καὶ οἱ αὐτῆς τρέφουσιν τὰς γενεάς, καθὼς ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παλλαπλασιασέως τῶν ἄρτων ἔτραφε τὰ πεινῶντα πλήθη.

• Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

• Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων· αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.

• Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὸν λέγοντες, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλώμεθα.

• Καὶ λέγει αὐτοῖς. Τί δειλοί ἐστε ὀλιγόπιστοι; Τότε ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. (1).

Δὲν παριστάνεται ἐνταῦθα συμβολικῶς ὁ μέγας ἀνὴρ, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρωπίνων τρικυμιῶν καθεύδει ἤσυχος, διότι γνωρίζει ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἀγρυπνεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτι πᾶσα αὐτῆς κίνησις τὴν σπρώχνει πρὸς τὸ προωρισμένον αὐτῆς μέλλον; διότι γνωρίζει τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς κοινωνικῆς τάξεως, καὶ ὅτι εἰς τοὺς ἄλλους φαίνεται ἀπροσδόκητος ἐπανάστασις, φαίνεται εἰς αὐτὸν ἀπαρραλλάκτως ὡς ἡ κατὰ τὴν ἀνοιξιν ἀνθήσις τῶν δένδρων καὶ ἡ κατὰ τὸ φθινόπωρον πτώσις τῶν φύλλων αὐτῶν; Ὅταν δὲ αἱ κοινωνικαὶ θύελλαι φθάνουν εἰς τὴν ἀκμὴν των, καὶ τὸ πηδάλιον φεύγει ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν τετρομασμένων ναυκλήρων, αἰσθάνεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ θεῖου τινὰ ἐντολήν

(1) Ἐκτὲ Ματθ. 8, 23

διατάττουσαν αὐτὸν νὰ ἐνεργήσῃ καὶ μὲν τῆς ἡγέρσεως, μὲν τῆς φωνῆς του, ἢ τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, ἀντήχησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς τριχυμίας, ἐπανερχεται εὐπειθῆς ἢ γαλήνη.

Οἱ μεγάλοι ὅμως ἄνδρες ἀποστίνουσι πολλὰς πικρὰς τὸν ὑρίμβρον των. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀλήθεια διὰ νὰ στερεωθῇ εἰς τὸν κόσμον πρέπει νὰ ζυμωθῇ μὲ δάκρυα καὶ μὲ αἷμα. Σπανίως ὁ ὑπερφυῆς ἀνὴρ διαγείρει βίον ἡσυχον καὶ εὐδαίμονα, σπανίως διαφεύγει τὰς καταδρομὰς τῶν Φαρισαίων. Αἱ προλήψεις καὶ τὰ ψεύδη εἰς τὰ ὁποῖα ἐπαπειλεῖ θάνατον, παρατάττονται κατ' αὐτοῦ, ὁρμῶν πανταχόθεν ἐναντίον του, μὴ παραλείποντα μήτε τὰ σκώμματα, μήτε τὰ πτύσματα, μήτε τὸν σταυρὸν. Ποσάκις ἐν τῷ μέσῳ τῆς πάλης φωνάζει διψῶν καὶ τῷ σπρροφέρουν τὸν σπρόγγον βρεγμένον εἰς τὸ ἕξος! Ποσάκις καταθαίνει εἰς τὸν τάφον χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας! Καὶ εἰ ἐχθροὶ αὐτοῦ χαίρουσι καὶ ψάλλουσιν ἐπινίκια καταβιδάζοντες δὲ εἰς τὸν λάκκον τὸν νεκρὸν καὶ σκεπάζοντες αὐτὸν μὲ τὸν ἐπιτύμβιον λίθον, λέγουσιν εἰς ἑαυτούς· ἐθάψαμεν μετ' αὐτοῦ τὴν ἀληθειαν τῆς ὁποίας ἦτο σκεῦος. Ἀλλὰ παρελευσῶν τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἡ ἀλήθεια ἀνασταίνεται καὶ ἀποσεισάτω τὸν λίθον ὑποτάσσει τὸν κόσμον.

Τὰ χωρία ὅμως τῆς βίβλου τοῦ Θεοῦ τὰ πλέον κατ' εὐθειαν ἀφορῶντα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὴν ἀποστολὴν, εἶναι ὅσα αἰνίστονται τὴν μυστηριώδη τοῦ λαοῦ σοφίαν, ὅσα κηρύττουσιν τὴν ἔνωσιν τοῦ αἰτόμου μετὰ τοῦ πλήθους. Καθὼς ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς—ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ μεγάλονος ἀνὴρ πρέπει νὰ ἦναι ἐγὼ—λαός. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ὀρησκεία τοῦ Χριστοῦ διακρίνεται ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ὀρησκείας, πλάσματα ἀνθρώπων. Αἱ ἀνθρώπινοι ὀρησκεῖαι ἢ παραπολὺ ὑψοῦνται μέγχι νεφῶν ἢ παραπολὺ ἐκραυλίζονται. Διόντι ἡ εὐχριστιανικὴ ὀρησκεία, γόνιμος παρηγοριῶν πρὸς τὸν πτωχὸν τῷ πνεύματι, ἀποκαλύπτει συγχρόνως εἰς τὸν σοφὸν ὑψηλοτάτας ἀληθείας.

Ἀντικείμενον τοῦ παρόντος Δοκιμίου.

Ἴδωμεν δὲ τὸν τύπον τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ ἑξῆς

Ἐνότης

Ποικιλία

Ἐνότης ἐν ποικιλίᾳ

ὅτι εἰς τὴν ἠθικὴν ἱστορίαν τὰ δύο στοιχεῖα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ποικιλίας λαμβάνουν τὰ δυνάμια λαοῦ καὶ ἀτομοῦ.

Διαρροῦντες ἤδη τὴν γενικὴν ἱστορίαν εἰς τὰς δύο μεγάλας αὐτῆς περιόδους, τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν ἱστορίαν, θέλωμεν ἀποδείξει ὅτι ἐκάστη αὐτῶν φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸν ἀνωτέρω τύπον.

Ἐνότης

Ποικιλία

Ἐνότης ἐν ποικιλίᾳ

ἢ, ὅπερ εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ,

Λαός

Ἀτομικότης

Ἀτομικότης - λαός

ὅτι αἱ δύο αὗται περίοδοι ἠνωμέναι μ' ἐκείνην ἧτις μόλις ἤρχισεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, συναποτελοῦν τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ παράγουν συνάμα εἰς μεγαλητέραν ἑκτασιν τὸν αὐτὸν ἐκείνον τύπον, τὸν ὁποῖον ἐκάστη αὐτῶν κατὰ μόνας φέρει ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς ἐγκεκχυμένον.